

اثربخشی برنامه مهارت آموزی حرفه ای بر کارآمدی دانش آموزان کم توان ذهنی در دوره متوسطه از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر تهران

پدیدآورنده (ها) : به پژوه، احمد؛ عصاره، علیرضا؛ ابوالحسنی، زهره
روانشناسی :: تحقیقات روانشناختی :: زمستان 1390- شماره 12
از 81 تا 92

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1132247>

دانلود شده توسط : مهدی به پژوه
تاریخ دانلود : 19/03/1399

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتال که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

www.noormags.ir

اثر بخشی برنامه مهارت آموزی حرفه‌ای بر کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی در دوره متوسطه از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی شهر تهران

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۰/۹/۱

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۰/۹/۲۷

دکتر احمد به پژوه *

دکتر علیرضا عصاره **

زهره ابوالحسنی ***

چکیده

هدف: پژوهش حاضر، به منظور تعیین‌اثر بخشی برنامه مهارت آموزی حرفه‌ای بر کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی دوره متوسطه تحصیلی از دیدگاه دبیران مدارس استثنایی انجام گرفت. ۱۰۰ نفر دبیر به عنوان افراد مورد مطالعه در پژوهش به روش تصادفی ساده از میان ۱۳۵ دبیر شاغل در مدارس استثنایی در شهر تهران انتخاب شدند. روش شناسی با استفاده از روش تحقیق پیمایشی و بوسیله پرسشنامه محقق ساخته، تاثیر برنامه‌های حرفه‌آموزی بر کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی از دیدگاه دبیران اندازه‌گیری شد. بدین صورت اطلاعات و داده‌های مورد نیاز مربوط به متغیرهای پژوهش جمع‌آوری گردید و بوسیله شاخص‌های آمار توصیفی و روش‌های آماری کمی دو مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. **یافته‌ها:** یافته‌های پژوهش نشان دادند که برنامه‌های حرفه‌آموزی و مهارت آموزی از دیدگاه دبیران در ابعاد ارتقای مهارت‌های زندگی، خودکفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی و ایجاد انگیزش تاثیر کمی دارد و تنها در بعد افزایش نگرش مثبت دانش‌آموزان کم توان ذهنی تاثیر زیادی دارن. **نتیجه‌گیری:** نتایج پژوهش نشان داد که برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای در ابعاد ارتقای مهارت‌های زندگی، خودکفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی و ایجاد انگیزش در حکمی می‌تواند کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی را تحت تاثیر قرار دهد. بعد نگرش مثبت را می‌تواند به مقدار زیادی افزایش دهد. همچنین یافته‌های پژوهش شواهدی را پیشنهاد می‌کنند که برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای که توسط مدارس استثنایی برای دانش‌آموزان کم توان ذهنی اجرا می‌شود بنا به روش اجرا، عوامل اجرایی، ماهیت و اهدافی که دارند نمی‌توانند تمام ابعاد کارآمدی دانش‌آموزان را تحت تاثیر قرار دهند.

واژه‌های کلیدی: برنامه مهارت آموزی حرفه‌ای، کارآمدی، دانش‌آموزان کم توان ذهنی

* عضو هیئت علمی و دانشیار دانشگاه تهران

Email: Behpajhoooh@ut.ac.ir

** عضو هیئت علمی و استادیار دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.

*** دانشجوی کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران.

Email: Rashin_Za@yahoo.com

عقب ماندگی ذهنی^۲ نوعی ناتوانی است که با محدودیت های چشمگیری در کارکرد هوشی و رفتار سازشی همراه است و در مهارت های مفهومی، اجتماعی و عملی پدیدار می شود و پیش از سن ۱۸ سالگی آغاز می شود (انجمن علمی جامعه عقب ماندگی ذهنی، ۲۰۰۲). با توجه به تغییر نگرش ها در مورد اختلال عقب ماندگی ذهنی در سال ۲۰۰۲ اصطلاح ناتوانی هوشی را جایگزین آن نمودند (فرند، ۲۰۰۵). در پژوهش حاضر اصطلاح کم توان ذهنی به کار رفته است. افراد کم توان ذهنی در همه طبقات اجتماعی، نژادها، اقوام و هر دو جنس وجود دارد. آنها می توانند با بسیاری از شرایط زندگی به خوبی سازگار شوند اما به دلیل توانایی ذهنی محدودشان نمی توانند با اندازه کودکان عادی در همه زمینه ها پیشرفت کنند. میزان آموزش و حمایت مورد نیاز این کودکان توصیف کننده وضعیت هوشی و سازشی آنهاست (اسپرویل، اکلان و هاریسون، ۲۰۰۵). متناسب بودن شغل با میزان توانایی و جنسیت فرد زمینه لازم را برای سازگاری شغلی و پیشرفت فرد در مسیر آینده شغلی او فراهم می سازد (گاتفردسون،^۳ ۲۰۱۱) و هم یکی از بزرگترین مسائل در برخورد با دانش آموزان دارای نیازهای ویژه ذهنی این است که به آنها کمک شود تا یک هدف واقعی و مناسب شغلی را برای خودشان تعیین کنند (هوارد،^۴ ۲۰۰۵). برای اینکه این دانش آموزان بتوانند خود را با زندگی سازگار نمایند و خود را برای مشاغل آماده نمایند، باید آنان را طوری آماده نمود تا مهارت های آموزشی و شغلی پیشرفته را کسب کنند، مهارت هایی که به دانش آموز کمک کند تا به صورت عضو مفیدی در جامعه بار آید و امکان اشتغال داشته باشند. انتخاب شغل و حرفه، یکی از مهمترین و شاید حیاتی ترین وقایعی است که در زندگی انسان رخ می دهد. لذا در سالهای اخیر علاقه بسیاری نسبت به سازگاری و تعادل و شغل و بکارگماری افراد کم توان ذهنی مشاهده شده است (کرک و جانسون، ۲۰۰۴). بسیاری عقیده دارند که چون افراد کم توان ذهنی نمی توانند در موضوعات نظری نظیر خواندن، نوشتن، حساب، جغرافیا، تاریخ و غیره شایستگی کسب کنند و موفقیتی بدست آورند، لذا بهترین برنامه آموزشی برای ایشان آن است که آنها را به کلاس کارآموزی حرفه ای بگمارند، تا از طریق این کلاس کم توان ذهنی بتوانند شغلی را برای آینده خود فراهم آورند (والاس و مک لافلین،^۵ ۲۰۰۵). دانش آموز کم توان ذهنی برخوردار از استعداد ویژه ای هستند که در نحوه تفکر، دیدن، شنیدن، صحبت کردن، اجتماعی شدن و یا حرکات او تاثیر می گذارد. در اغلب موارد چنین کودکی استعدادهایی دارد که ترکیبی از توانایی ها و ناتوانی های ویژه است (دانیل و همکاران، ۱۳۷۵). تاکید بر زندگی مستقل این است که به فرد کم توان ذهنی و به طور کلی افراد دارای ناتوانی این امکان داده می شود تا از طریق یادگیری مهارت های مستقل امکان زندگی در اجتماع را پیدا کند (رینولدز و فلتچر-جانسون،^۶ ۲۰۰۰). تاکید بر رویکرد حرفه آموزی در این نظام آموزشی نه تنها باعث توانمندتر شدن دانش آموزان با نیازهای ویژه در فرآیند تحصیل و یادگیری می گردد، بلکه از این طریق مدرسه به رسالت خویش که مانا آماده کردن دانش آموزان برای زندگی مفید و پویا در جامعه است دست می یابد (فرانک و سینگلون،^۷ ۲۰۰۰). کارآمدی بالا از جمله توانایی هایی می باشد که می تواند موفقیت کودکان کم توان ذهنی را در ابعاد ارتقاء مهارت های زندگی، خودکفایی فردی،

-
1. mental retardation
  2. Gottfredson, L
  3. Howard, w
  4. Wallace, G. MC loughlin. J
  5. Ryholds, C. R; Fletcher-Janson. E.
  6. Frank, A. R. and Singleton, P. L

اجتماعی و اقتصادی، ایجاد انگیزش و نگرش مثبت تعیین کند (رز^۱، ۲۰۰۷). عوامل گوناگونی در افزایش کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی نقش دارد. فعالیتی که امروزه آموزش و پرورش استثنائی در کل دنیا برای بهبود شرایط زندگی دانش‌آموزان کم توان ذهنی اجرا می‌نماید برنامه مهارت آموزی حرفه‌ای است که با هدف بالا بردن کیفیت سلامت جسمانی و روانی و وضعیت شغلی برنامه ریزی شده است. همچنین (کرک و جانسون، ۲۰۰۴) معتقدند که یکی از مهمترین و شاید حیاتی ترین انتخابهایی که در زندگی هر انسانی رخ می‌دهد انتخاب حرفه و شغل است که انتخاب مناسب آن رابطه مستقیمی با سلامت جسمانس و روانی افراد در آینده دارد.

با عنایت به آئین نامه سازمان آموزش و پرورش استثنائی در این برنامه‌ها فرد کم توان ذهنی حرفه‌ای را می‌آموزد که متناسب با توانایی‌های شناختی و جسمی او باشد و فرد بتواند در آن حرفه مشغول به کار شود بطوریکه با اشتغال در آن حرفه علاوه بر تامین سلامت روانی، بتواند از نظر مالی به خود کفایی نسبی دست یابد (سازمان آموزش و پرورش استثنائی ایران؛ ۱۳۸۶).

آموزش مهارت آموزی حرفه‌ای دوره‌های راهنمایی، پیش حرفه‌ای و متوسطه، خاص دانش‌آموزان با نیازهای ویژه با اهداف: افزایش مهارت‌های زندگی، دستیابی به خودکفایی فردی و اجتماعی، اقتصادی، ارتقا انگیزه کار و فعالیت، کسب مهارت‌های مشخص با تاکید بر توانبخشی حرفه‌ای آغاز به کار نمود است. نیل به اهداف با اجرای آموزشهای کاملا کاربردی و مهارت مداری زمانی امکان پذیر است که نیازهای فرد معلول را به عنوان یک فردی مفید در جامعه مد نظر قرار دهد. چنین برنامه‌هایی تحت عنوانین: حرفه‌آموزی^۲، توانبخشی حرفه‌ای^۳، برنامه‌های انتقال^۴ از مدرسه به جامعه، یکپارچه سازی، آموزش در محیط‌های با کمترین محدودیت می‌باشند. (انجمن علمی جامعه عقب ماندگی ذهنی، ۲۰۰۲). با توجه به بیست سال سابقه کار آموزشی و حرفه آموزی که محقق در زمینه‌های مختلف و با گروه‌های سنی مختلف دانش‌آموزان با نیازهای ویژه ذهنی داشته است با استفاده از تجربیات کسب شده و همچنین برخورد با دبیرانی که در این زمینه تدریس می‌نمودند اکثریت قریب به اتفاق آنها معتقد بودند که این دانش‌آموزان پس از اتمام تحصیلات ابتدایی بدون کسب تجربیات آموزشی مناسب و کاربردی خانه نشین می‌شوند به همین دلیل موجی از ناامیدی در دیدگاه بیشتر دبیران به وضوح به چشم می‌خورد. با ایجاد دوره‌های حرفه آموزی در دو دوره تحصیلی پیش حرفه‌ای و متوسطه حرفه‌ای برای دانش‌آموزان با نیازهای ویژه ذهنی با توجه به اهداف تعیین شده که از سوی آموزش و پرورش استثنائی، این دوره‌ای تحصیلی سبب ایجاد نگرش‌ها و دیدگاه‌های متفاوتی در دبیران، والدین دانش‌آموزان کم توان ذهنی جامعه گردیده است.

بنابراین با توجه نقش برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای در کارکرد های فردی، اجتماعی و اقتصادی کودکان کم توان ذهنی و همچنین تاثیر این برنامه‌ها در ارتقای کارآمدی این کودکان و با عنایت به خلاء تحقیقاتی موجود، پژوهشگر در صدد است به این سوال پژوهشی پاسخ دهد که آیا از دیدگاه دبیران برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای بر کارآمدی دانش‌آموزان کم توان ذهنی مقطع متوسطه تاثیر دارد؟ علاوه بر این سوال، سوالات زیرهم در این پژوهش مطرح گردیده است:

– برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر توانبخشی و افزایش مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

1. Rose, R.
2. Vocational training
3. vocational rehabilitation
4. Mainstreaming or integration

- برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر خود کفایی فردی، اجتماعی، اقتصادی دانش آموزان کم توان ذهنی تأثیر دارد؟

- برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر افزایش ارتقا، انگیزه کار و فعالیت دانش آموزان کم توان ذهنی تأثیر دارد؟

- برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر ایجاد نگرش مثبت دانش آموزان نسبت به خود و محیط پیرامون خود تأثیر دارد؟

روش شناسی

الف- روش تحقیق

روش تحقیق استفاده شده این پژوهش زمینه یابی^{۱۲} از نوع پیمایشی است. پژوهشگر پس از حضور در مدارس توضیحات کلی و ضروری را در مورد نحوه پر کردن پرسشنامه‌ها، محرمانه بودن، واقع بینانه بودن و ایجاد اعتماد لازم در آزمودنی‌ها ارائه نمود. پرسشنامه مربوط به متغیر کارآمدی برنامه مهارت آموزی حرفه‌ای بر روی دبیران اجرا شد. بدین صورت اطلاعات و داده‌های مورد نیاز مربوط به افراد مورد مطالعه جمع‌آوری گردید.

ب- جامعه آماری

در این پژوهش جامعه آماری عبارت است از کلیه دبیران مدارس حرفه آموزی دوره متوسطه تحصیلی در آموزشگاه‌های استثنایی وابسته به سازمان آموزش و پرورش استثنائی شهر تهران بودند که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ در مدارس استثنائی در شهر تهران مشغول به تدریس بوده اند. تعداد این دبیران ۱۳۵ نفر بود. در پژوهش حاضر با استفاده از فرمول کوکران^{۱۳} تعداد ۱۰۰ نفر به صورت روش نمونه برداری تصادفی ساده به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شدند.

ج- ابزار اندازه گیری

در پژوهش حاضر، به منظور بررسی دیدگاه دبیران مورد مطالعه، پس از اعمال تغییرات و انطباق‌های ضروری از پرسشنامه محقق ساخته استفاده شد. این پرسشنامه از دو بخش به شرح زیر تشکیل شده است: این پرسشنامه دارای ۲۵ سوال اصلی و ۶ سوال نیز برای سنجش ویژگی‌های فردی افراد مورد مطالعه، طراحی شده است. براساس طیف لیکرت سؤالات این پرسشنامه بر روی یک مقیاس ۴ گزینه ای بسیار زیاد، زیاد، کم و بسیار کم قرار می‌گیرند. بخش نخست: شامل ۲۵ سوال که برای اندازه گیری ۴ سوال اصلی پژوهش طرح گردیده است، به نقتیب از سوال شماره ۱ تا ۱۵ پرسشنامه ه ۶ پرسش برای ارزیابی یکی از سوال پژوهش تدوین شده است. یک هدف از تحقیق را مورد ارزیابی قرار می‌دهد و ۵ سوال پرسشنامه نیز مربوط به سوال ۴ تحقیق می‌باشد.

روایی: در این پژوهش روایی محتوایی ابزار ساخته شده بدست آمده است. برای این کار ابتدا بر اساس

پیشینه‌هایی که در این ارتباط جمع آوری شده بود مفاهیم اولیه محتوای پرسشنامه انتخاب شد و در مرحله بعد پیرامون این عوامل با ۵ نفر از اساتذگان روان شناسی و علوم تربیتی (به ویژه استاد راهنما و مشاور) مذاکره شد و نسبت به بررسی و اصلاح آنها اقدام گردید و در یک جمع بندی منطقی ۲۵ سوال که نزدیکی مفهومی بیشتری با متغیر پژوهش داشتند به عنوان سؤالات پرسشنامه انتخاب شدند.

اعتبار: برای بررسی اعتبار ابزار محقق ساخته از روش همسانی درونی استفاده شد. برای این کار پس از اجرای

آزمایشی براساس یک نمونه ۳۰ نفری ضریب آلفای کرونباخ محاسبه گردید. مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۵ برای آن به دست آمد که نشانگر اعتبار بسیار بالای پرسشنامه می باشد.

یافته‌های پژوهش

بعد از جمع‌آوری اطلاعات و داده‌های مورد نیاز با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی، میانگین و انحراف استاندارد و همچنین روش‌های آمار استنباطی آزمون‌های دو تک متغیری مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفتند که خلاصه نتایج در جداول زیر آورده شده است.

سؤال پژوهشی اول: برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر توان بخشی و افزایش مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

جدول ۱ توزیع فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار و آزمون مقایسه χ^2 را نشان می‌دهد.

جدول ۱. توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار برای متغیرهای توان بخشی و افزایش مهارت‌های زندگی

تفاوت فراوانی ها	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	
-۱۲	۲۵	۱۳	بسیار زیاد
۹	۲۵	۳۴	زیاد
۲۴	۲۵	۴۹	کم
-۲۱	۲۵	۴	بسیار کم
		۱۰۰	مجموع

جدول ۲. نتایج آزمون χ^2 دو برای سؤال اول

سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار χ^2 دو
۰/۰۰۰	۳	۴۹/۶۸۰

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول ۲ چون سطح معناداری کوچکتر از ۰/۰۱ است با اطمینان ۹۹ درصد می‌توان گفت که بین فراوانی‌های مشاهده شده با فراوانی‌های مورد انتظار تفاوت معناداری دارد.

بنابراین با توجه به تائید تفاوت بین فراوانی‌های مشاهده شده و مورد انتظار و اطلاعات جمع‌آوری شده، و با عنایت به اینکه مجموع گزینه‌های کم و بسیار کم ۵۳ درصد و مجموع گزینه‌های زیاد و بسیار زیاد ۴۷ درصد می‌باشد، می‌توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای در حد کمی بر توان بخشی و افزایش مهارت‌های زندگی در دانش‌آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد.

سؤال پژوهشی دوم: برنامه‌های مهارت آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر مهارت‌های شغلی (خود کفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی) دانش‌آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

جدول ۳ توزیع فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار و آزمون مقایسه χ^2 را نشان می‌دهد.

جدول ۳. توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار برای متغیر مهارت‌های شغلی

تفاوت فراوانی ها	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	
-۲۴	۲۵	۱	بسیار زیاد
-۴	۲۵	۲۱	زیاد

۳۷	۲۵	۶۲	کم
-۹	۲۵	۱۶	بسیار کم
		۱۰۰	مجموع

جدول ۴. نتایج آزمون خی دو برای متغیر مهارت های شغلی

سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار خی دو
۰/۰۰۰	۳	۸۱/۶۸۰

با توجه به نتایج بدست آمده در جدول ۴ چون سطح معناداری کوچکتر از ۰/۰۱ است با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که بین فراوانی های مشاهده شده و فراوانی های مورد انتظار تفاوت معناداری دارد. بنابراین با توجه به تائید تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و مورد انتظار و اطلاعات جمع آوری شده، و با عنایت به اینکه مجموع گزینه های کم و بسیار کم ۷۸ درصد و مجموع گزینه های زیاد و بسیار زیاد ۲۲ درصد می باشد، می توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه های مهارت آموزی حرفه ای در حد کمی بر توان بخشی مهارت های شغلی (خود کفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی) در دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد.

سؤال سوم پژوهش: برنامه های مهارت آموزی حرفه ای به چه میزان بر تقویت انگیزه کار و فعالیت دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

جدول ۵ توزیع فراوانی مشاهده شلو فراوانی مورد انتظار و آزمون مقایسه (نخلی دو تک متغیری) را نشان می دهد.

جدول ۵. توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار برای متغیر انگیزه کار و فعالیت

تفاوت فراوانی ها	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	
-۱۴.۰	۲۵	۱۱	بسیار زیاد
۱.۰	۲۵	۲۶	زیاد
۲۴.۰	۲۵	۴۹	کم
-۱۱.۰	۲۵	۱۴	بسیار کم
		۱۰۰	مجموع

جدول ۶. نتایج آزمون خنی دو برای سوال سوم

مقدار خنی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۳۵/۷۶۰	۳	۰/۰۰۰

براساس نتایج بدست آمده در جدول ۶ چون سطح معناداری کوچکتر از ۰/۰۱ است با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که بین فراوانی های مشاهده شده و فراوانی های مورد انتظار تفاوت معناداری دارد.

بنابراین با توجه به تائید تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و مورد انتظار و اطلاعات جمع آوری شده، و با عنایت به اینکه مجموع گزینه های کم و بسیار کم ۶۳ درصد و مجموع گزینه های زیاد و بسیار زیاد ۳۷ درصد می باشد، می توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه های مهارت آموزی حرفه ای در حد کمی برتوان بخشی و تقویت انگیزه کار و فعالیت در دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد.

سؤال چهارم پژوهش: برنامه های مهارت آموزی حرفه ای به چه میزان بر ایجاد نگرش مثبت دانش آموزان کم توان ذهنی نسبت به خود و محیط پیرامون خود تاثیر دارد؟

جدول ۸ توزیع فراوانی مشاهده شده و فراوانی مورد انتظار و آزمون مقایسه تطبیقی را نشان می دهد.

جدول ۷. توزیع فراوانی مشاهده شده و مورد انتظار برای نگرش مثبت

تفاوت فراوانی ها	فراوانی مورد انتظار	فراوانی مشاهده شده	
۳	۲۵	۲۸	بسیار زیاد
۷	۲۵	۳۲	زیاد
۹	۲۵	۳۴	کم
-۱۹	۲۵	۶	بسیار کم
		۱۰۰	مجموع

جدول ۸. نتایج آزمون خنی دو برای سوال چهارم

مقدار خنی دو	درجه آزادی	سطح معناداری
۲۰	۳	۰/۰۰۰

براساس نتایج بدست آمده در جدول ۹ چون سطح معناداری محاسبه شده کوچکتر از ۰/۰۱ است با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که بین فراوانی های مشاهده شده و فراوانی های مورد انتظار تفاوت معناداری دارد.

بنابراین با توجه به تائید تفاوت بین فراوانی های مشاهده شده و مورد انتظار و اطلاعات جمع آوری شده، و با عنایت به اینکه مجموع گزینه های کم و بسیار کم ۴۰ درصد و مجموع گزینه های زیاد و بسیار زیاد ۶۰ درصد می باشد، می توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه های مهارت آموزی حرفه ای در حد زیادی بر ایجاد نگرش مثبت در دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد.

بحث

پس از تجزیه و تحلیل داده ها و اطلاعات بدست آمده، یافته هایی استخراج گردید که به کمک آنها سئوالات

پژوهش مورد بررسی قرار گرفتند.

سوال اول: برنامه‌های مهارت آموزی حرفه ای به چه میزان بر توانبخشی و افزایش مهارت های زندگی دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

بر اساس نتایج جست آمده در جدول ۲ می توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه ه ای مهارت آموزی حرفه ای در حد کمی بر توانبخشی و افزایش مهارت های زندگی دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد. نتیجه بدست آمده در این سؤال با نتایج پژوهش کولپوویکز و لیبرمن (۲۰۰۵) مطابقت دارد. این پژوهشگران در پژوهشی که بر روی بیماران اسکیزوفرن انجام دادند به این نتیجه رسیدند که آموزش مهارت های اجتماعی می تواند درمان و توانبخشی آنها را ارتقاء بخشد و مهارت های اجتماعی آنان را بهبود می بخشد. اما برنامه های آموزش کاری و حرفه ای دیگر تاثیری بر این متغیرها ندارد. همچنین نتایج تحقیق شهرامی (۱۳۷۷) حاکی از آن است که با توجه به اینکه حرفه های انتخاب شده متناسب با توانایی دانش آموزان کم توان ذهنی است این دوره های مهارت آموزی عمومی در انتقال مهارت حرفه ای به دانش آموزان کم توان ذهنی موفقیت چندانی بدست نیاورده است. در تبیین نتیجه بدست آمده در این سؤال می توان گفت که آموزش های حرفه ای و مهارت های حرفه ای بیشتر بر یادگیری صرف یک مهارت خاص و توانایی بکارگیری آن بوسیله دانش آموزان کم توان ذهنی تاکید می کند و دانش آموزان کم توان ذهنی هم چون از توانایی ذهنی ضعیفی برخوردار هستند فقط قادرند توانایی انجام آن مهارت را تا حدودی یادگیری بگیرند. از طرف دیگر چون توانبخشی و یادگیری مهارت های زندگی مستلزم آموزش های مستمر و سازمان یافته ای می باشد با آموزش حرفه ای و مهارتی تغییر نمی کنند. آموزش های حرفه ای و مهارتی بیشتر بر تغییرات شناختی دانش آموزان کم توان ذهنی و به طور خاص بر تغییرات شناختی مرتبط با یک حرفه خاص تمرکز دارند و به یادگیری های دیگری خیلی توجه نمی شود.

در مورد نتیجه بدست آمده در خصوص دانش آموزان کم توان ذهنی در ایران هم می توان گفت که چون آموزش حرفه ای برای دانش آموزان کم توان ذهنی به صورت ایجاد آمادگی لازم در یک مهارت خاص انجام می گیرد ممکن است به یادگیری کافی و مناسبی در آن مهارت منجر شود ولی تغییراتی مانند بازتوانی و یادگیری مهارت های زندگی حاصل نمی شود.

سوال دوم: برنامه های مهارت آموزی حرفه ای به چه میزان بر خود کفایی فردی، اجتماعی، اقتصادی دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد؟

نتایج بدست آمده در جدول ۴ حاکی از آن است که از دیدگاه دبیران برنامه های مهارت آموزی حرفه ای در حد کمی بر توان بخشی مهارت های شغلی (خودکفایی فردی، اجتماعی و اقتصادی) دانش آموزان کم توان ذهنی تاثیر دارد. نتیجه بدست آمده با نتایج پژوهش اسمیت ۱۹۸۲ به نقل از کرک و جانسون همسو می باشد. در این پژوهش مشخص شد که کودکان کم توان ذهنی فقط در مهارت هایی موفق هستند که در آن یک نوع جریان عادی کاملاً مشخصی وجود داشته باشد. زمانی که کودکان کم توان ذهنی مهارت ها و حرفه ای جدیدی را یاد می گیرند بعد از مدت زمان نسبتاً طولانی می توانند به یک حالت روان و راحت در انجام آن مهارت برسند. همچنین در انجام مهارت هایی که مستلزم خلاقیت و تنوع باشد و از یک شیوه یکسانی تبعیت نکند دانش آموزان کم توان ذهنی مشکل دارند. بنابراین کودکان کم توان ذهنی که در برنامه های حرفه ای آموزش شرکت می کنند ممکن است فرآیند انجام آن حرفه و مهارت را حتی به طور عملی هم یادگیرند اما از نظر بکارگیری آن مهارت ها در محیط های دیگر به نحوی که بتوانند به خودکفایی فردی و اقتصادی آنان در مسایل روزمره موثر واقع شوند نیازمند تمرین و ممارست بیشتری می باشد بنابراین بلافاصله نمی توانند بواسطه یادگیری آن مهارت ها به خودکفایی فردی و اقتصادی برسند.

تبینات بالا با نتایج پژوهش رز (۲۰۰۷) مستندسازی شده است. این پژوهش برای مدت زمان نسبتاً طولانی بعد از اتمام برنامه‌های حرفه‌آموزی و زمانی که دانش‌آموزان شرکت‌کننده در راستای مهارت‌های آموزش دیده مشغول به کار شده بودند مورد بررسی قرار گرفتند که نتایج حاکی از آن بود که دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی که در برنامه ۵۰۰ ای آموزش حرفه‌ای شرکت کرده بودند نسبت به کودکانی که در چنین برنامه‌ای شرکت نکرده بودند از شانس بالاتری برای رسیدن به استقلال فردی و خانوادگی برخوردار بودند.

به طور کلی در پژوهش حاضر هم که بر روی دانش‌آموزان ایرانی انجام گرفته است نتیجه بدست آمده از چند جهت قابل تبیین می‌باشد. همان طوری که در تبیین‌های بالا اشاره گردید فاصله زمانی بین یادگیری حرفه‌ها و انجام آنها در محیط‌های واقعی کار نقش فوق‌العاده مهمی در رسیدن به خودکفایی فردی، خانوادگی و اقتصادی دارد. همچنین پژوهش حاضر که از منظر معلمان دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی و زمانی صورت گرفت است که دانش‌آموزان کم‌ذهری‌نوز در حال یادگیری برنامه‌های آموزش حرفه‌ای بودند و دوره آموزش به پایان نرسیده بود. بنابراین نتیجه بدست آمده در پژوهش حاضر منطقی به نظر می‌رسد.

سوال سوم: برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر افزایش ارتقا، انگیزه کار و فعالیت دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی تاثیر دارد؟

بر اساس نتایج بدست آمده در جدول ۶ می‌توان نتیجه گرفت که از دیدگاه دبیران برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای در حد کمی بر توان بخشی و تقویت انگیزه کار و فعالیت دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی تاثیر دارد. نتایج بدست آمده در این فرضیه با نتایج پژوهش (تیلور و همکاران^{۱۴}، ۲۰۰۵) مطابقت دارد.

در تبیین نتیجه بدست آمده می‌توان گفت که چون افراد دارای عقب‌ماندگی ذهنی ممکن است به‌نگام روبرو شدن با موقعیت یادگیری، اضطراب زیادی داشته باشند، تجربه شکست‌های قبلی و اضطراب‌هایی که آن شکست‌ها ایجاد کرده‌اند ممکن است باعث شوند کمتر به دنبال رسیدن به اهداف یا حل تکلیف باشد و بی‌انگیزه به برسند. گویی که یاد گرفته‌اند از شکست اجتناب کنند. این اجتناب و نیز مهارت‌هایی محدود فراشناختی موجب درماندگی آنها در موقعیت یادگیری می‌شود. این افراد ممکن است اهداف و آرزوهای شان را محدود کنند وابسته بار آیند. تاریخچه شکست آنان ممکن است موجب شود که به تقویت‌های بیرونی وابسته باشند نه تقویت‌های درونی. از این رو کمتر احتمال دارد که تأیید شخصی باعث برانگیخته شدن آنها برای شروع کار شود (برن-اسمیت و همکاران، ۲۰۰۲). بنابراین در پژوهش حاضر هم که سطح انگیزش دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی پس از آموزش‌های حرفه‌ای و مهارتی تغییر نمی‌کند به این علت است که نمی‌توانند خودباوری لازم را برای انجام فعالیت‌های در خود ایجاد کنند، معمولاً از یک حالت بازدارنده در آنها وجود دارد. در نتیجه آموزش‌های حرفه‌ای و مهارتی نمی‌توانند انگیزش لازم را برای انجام فعالیت‌های مرتبط با مهارت‌های آموزش دیده پیدا کنند.

سوال چهارم: برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر ایجاد نگرش مثبت دانش‌آموزان نسبت به خود و محیط پیرامون تاثیر دارد؟

بر اساس نتایج بدست آمده در جدول ۸ نتیجه گرفته شد که از دیدگاه دبیران برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای در حد زیادی بر ایجاد نگرش مثبت دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی نسبت به خود و محیط پیرامون خود تاثیر دارد. نتیجه بدست آمده در این سوال با نتایج پژوهش‌های ورتس و کالاتا و تامکینز^{۱۵} (۲۰۰۷) و تنگ، جینگ و چن^{۱۶}

(۲۰۱۱) در یک راستا می‌باشد.

در تبیین نتیجه بدست آمده در این سوال می‌توان گفت که در هنگام اجرای برنامه‌های حرفه‌آموزی و مهارت‌آموزی، چون زیاد بر نگرش‌های دانش‌آموزان نسبت به حرفه‌آموزی تاکید می‌شود و همچنین بعد از شروع دوره‌های حرفه‌آموزی مربیان مربوط سعی می‌کنند توجه دانش‌آموزان را توالی خاص مرتبط با آن حرفه متمرکز سازند بعد از مدت کوتاهی، دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی متوجه وجود توانایی خاصی در خودشان می‌گردند. علاوه بر این چون دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی در مدارس ایران از جهت انجام کار و فعالیت معمولاً خیلی کم‌فعال هستند زمانی بواسطه آموزش برنامه‌های حرفه‌آموزی فعالیتی را شروع می‌کنند موجب می‌شود که نگرش‌شان نسبت به خودشان تغییر کند و دید مثبتی در خصوص توانایی خودشان پیدا کنند.

سوال پنجم برنامه‌های مهارت‌آموزی حرفه‌ای به چه میزان بر کارآمدی دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی اثر بخش می‌باشد؟

- با توجه به بررسی‌هایی که در سوالات قبلی صورت گرفته است، می‌توان نتیجه گرفت که برنامه‌های حرفه‌آموزی و مهارت‌آموزی که در حال حاضر توسط سازمان آموزش و پرورش استثنایی در مدارس برای کودکان کم‌توان ذهنی اجرا می‌شود تا حد کفی توانسته است ابعاد کارآمدی مانند مهارت‌های زندگی، خودکفایی فردی، اجتماعی و ایجاد انگیزش را در دانش‌آموزان افزایش دهد. ولی آموزش این مهارت‌ها توانسته است در ایجاد نگرش مثبت در دانش‌آموزان به خوبی تاثیر بگذارد و نگرش مثبت را در دانش‌آموزان کم‌توان ذهنی ارتقاء بخشد.

- انجمن عقب ماندگی ذهنی آمریکا (۲۰۰۲). عقب- ماندگی ذهنی، تعریف، طبقه بندی و نظام های حمایتی . ترجمه به پژوه، احمد و هاشمی، هادی. (۱۳۸۹). انتشارات دانشگاه تهران.
- شهرامی، علی،، متقیانی، رضا. (۱۳۷۷). ارزشیابی مقدماتی از دوره مهارت‌های عمومی دانش آموزان عقب مانده ذهنی آموزش پذیر، پژوهشکده کودکان استثنایی .
- کرک ساموئل و جانسون، اوریل، جی. (۲۰۰۴). آموزش و پرورش کودکان عقب مانده ذهنی . ترجمه، مهدی زاده، مجید. (۱۳۸۲).، مشهد: انتشارات آستان قدس رضوی.
- ورتس، م.، کالاتا، و تامکینز. (۲۰۰۷). زمینه آموزش کودکان استثنایی . ترجمه مجتبی امیری مجد . (۱۳۸۹). تهران انتشارات شهر آشوب.

- **Berine- Smith. M., Itherbach, R. F., & Patton, J. R. (2002).** Mental retardation. upper saddle River.
- **Frank, A.R. and Singleton, P.L. (2000).** Young Adults with mental disabilities, 32, 99-112.
- **Frind, M. (2005).** Special education: contemporary perspective for schools professionals. Upper saddle fliver.
- **Gottfredson.L.(2011).** Developmental *Theory* of Occupational Aspirations. Journal of Counseling Psychology , 28, 545-580
- **Heward, w (2005).** exceptional children: An Introduction to special Education. Prentice Hall.
- **Janson, R. (2005).** Job is determinant of life satisfaction. Journal of Counseling Psychology, 12, 35-47.
- **Kopelowicz, A., & Liberman, R.P. (2005).** Integrating Treatment with rehabilitation for Persons with Major Mental Illnesses. Psychiatric Services. 54, 1491-1498.
- **Luckasson, R., BorthwickDuffy, S., Buntinx, W. H. E., Coulter, D. L. Chaig, E. M., & Reeve, A. (2005).** Mental retardation: definition, classification and systems of supports. Washington, Dc: American association on mental retardation.
- **Rose, R. (2007).** Including pupils with specific and l educational needs: beyond to towards an understanding of effective classroom practice. Westminster studies in education, 25(1)67-76.
- **Ryhols, C.R; Fletcher-Janson, E. (2000).** Encyclopedia of special Education. V.12.wiley.
- **Spruill.L., Oakland.T.,&Harrison.P.(2005).** assessment of mental retardation. In D.H. Saklofske.L.G.Weiss.&A. Prilitera(Eds). WISC-IV clinical use and interpretation: Scientist practitioner persprctives (pp.299-331) .san Diego,CA:

Elsevier Academic press.

- **Teng, H., Jiang, Y., Chen, Y. (2011).** Control study about behavioral skill training on the rehabilitation of schizophrenic patients from communities and hospital. Chinese Journal of Rehabilitation Medicine, 26, 561-565.

- **Wallace, G.MC loughlin, J. (2005).** Learning disabilities: concepts and characteristics. Publisher. Allyn& bacon.

